

SZEMLE

**FALUS IVÁN (FŐSZERK.), SZÚCS IDA (SZERK.): A DIDAKTIKA
KÉZIKÖNYVE – ELMÉLETI ALAPOK A TANÍTÁS TANULÁSÁHOZ.
AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST, 2022.**

K. Nagy Emese: Recenzió *A didaktika kézikönyvéről*

A didaktika a pedagógiának a tanulás támogatásával foglalkozó tudományterülete, az oktatás illetve a tanítás elméleteként kialakult pedagógiai tudomány, amely Comenius óta eltelt öt évszázadban folyamatosan gazdagodott, bővült, és amellyel kapcsolatban ma már hatalmas ismerethalmaz áll rendelkezésünkre.

A pedagógusképző intézmények feladata, hogy a hallgatók ebbe a tudáshalmazba betekintést nyerjenek, ezzel járulva hozzá a pedagógusi pályára való felkészítésükhöz, ahhoz, hogy tisztában legyenek azazal, hogy mi az, amit tanítaniuk kell és azt hogyan tegyék. Ehhez ismereteket kell szerezniük arról, hogyan értelmezzék a tanítás-tanulás fogalmát, tisztában legyenek a tanítási-tanulási célokkal, a tananyag kiválasztásának és elrendezésének a szempontjaival és fogásaival, ismerjék a tanítás-tanulás folyamatát, módszereit, eszközeit és az ehhez tartozó pedagógiai értékelést. Legyenek tisztában a pedagóguspályához kapcsolódó ismeret, jártasság, készség, képesség, oktatás és képzés fogalmakkal, egymáshoz való kapcsolódásukkal. Mindezen

követelmény a didaktika tárgyának a segítségével valósul meg.

A múlt és e században magyar szerzők komoly szakmai tartalommal bocsátották közre munkáikat e témában. Közülük a Falus Iván szerkesztésében és a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában, a pedagógusképző és továbbképző intézmények számára megjelent *Didaktika* kötet a legjelentősebb alkotás, amely hat kiadást ért meg.

Ez évben újabb jelentős tudományos munkával gazdagodtunk. Falus Iván főszerkesztői és Szűcs Ida szerkesztői munkájának köszönhetően, az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent *A didaktika kézikönyve – Elméleti alapok a tanítás tanulásához* kötet, amely több mint 800 oldal terjedelemben, a tudományosság igényével gyűjti össze a pedagógusképző és -továbbképző intézmények, illetve a gyakorló pedagógusok számára a tanulás támogatásához szükséges tudnivalókat. A mű nem tankönyv, hanem kézikönyv, amely a pedagógiának a tanulás támogatásával foglalkozó tudományterületének rendszerező összefoglalását tartalmazó alkotás. A tanár szakos és pedagógia szakos hallgatók természetesen tankönyvként is

használhatják ezt a munkát, ugyanakkor gyakorló pedagógusok számára a folyamatos szakmai fejlődés előmozdítására, mind egyéni tanulás, mind szervezett továbbképzés, esetleg doktori tanulmányok végzése során is haszonnal forgatható kézikönyv.

A kötet megjelenését *Hunyady György* akadémikus támogatta, *Pusztai Gabriella*, *Chrappán Magdolna* és *Köcséné Szabó Ildikó* építő javaslatai segítették a

szöveg formálását, egy-egy probléma kibontását, többoldalu megközelítésben.

A könyv online és papíralapú formában is elérhető.

A kötet egy-egy fejezetét a mai magyar neveléstudomány legnevesebb szakem-

berei írták, ügyelve arra, hogy olyan munka kerüljön ki a kezük alól, amely ma Magyarországon a legkorszerűbb irodalomnak számít, olyan, amely egyrészt naprakész felkészülési és ismeretbővítési lehetőséget nyújthat a gyakorló pedagógusoknak, másrészt lehetővé teszi, hogy a pedagóguspályára készülő hallgatók professzionális szinten felkészüljenek munkájukra.

A szakkönyv egyediségét, minőségét jelzi, hogy megszületésekor több magyar egyetemnek (Miskolci Egyetem, Debreceni Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem, Szegedi Tudományegyetem, Dunaújvárosi Egyetem, Óbudai Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Kodolányi János Egyetem, Nemzeti Községi Szolgálati Egyetem) lehetősége volt arra, hogy mind az oktatók, mind a hallgatók elolvassák az írásokat, véleményt formáljanak a fejezetekről, azok hasznosságáról, vagyis kritikai elemzés alá vegyék a művet. A pedagógusképzésben oktatóknak lehetőségük volt kipróbálni a tartalmat, s

tanácsokat megfogalmazni arra vonatkozóan, hogy mely kurzusokon, milyen tárgyak tekintetében melyik fejezetet lehetséges hatékonyan használni.

Az új kötet egy negyedszázada megjelent tankönyvre épül, így egyfelől magában foglalja annak minden lényeges, ma is időszzerű elemét – másfelől korszerűsödtek az eredeti fejezetek, és újabb, a gyakorlat és az elmélet fejlődése által megkívánt fejezetekkel gazdagodott a kiadvány.

Ahhoz, hogy a munka minél teljesebb és tökéletesebb legyen, huszonöt szakember két éven át dolgozott az új kötetben, egymással folyamatos kapcsolatot tartva, nézeteiket többszörösen meg-

osztva, megvitatta. A korábbi szerzők közül *Ballér Endre* és *Vámos Ágnes* már nincsenek közöttünk, néhány, a korábbi kiadványban is szereplő szerző pedig, annak érdekében, hogy a friss kutatási eredmények is helyt kapjanak a fejezeteikben, új, a kutatók dérekhadához tartozó szakembereket kért fel társszerzőként. Egyes új fejezeteket a korábbi kiadásban nem szereplő szakemberek írtak meg, és az is előfordult, hogy egy-egy régi könyvrészt új szerző dolgozott ki.

A kézikönyv 23 fejezetben foglalkozik a tudományterülettel, választ adva azokra a kérdésekre, hogy *mit tanítsunk, hogyan tanítsunk*. Kiemeli a tanulás jellemzőit, a tanulókat, a tehetségesekkel, a különös figyelmet igénylőkkel való bánásmódot, az oktatás tartalmát, a tanterveket, a tervezést, az oktatás kereteit, stratégiáit, módszereit, a digitális pedagógiára vonatkozó legújabb ismereteket. Tájékozódhatunk belőle a társadalom és az oktatás kapcsolatáról, a tanulás környezetéről, a hatékony pedagógus

véleményt formáljanak a fejezetekről, azok hasznosságáról, vagyis kritikai elemzés alá vegyék a művet

ismérveiről, a pedagógussá válás folyamatáról, a pedagógiai kutatás alapvető módszereiről, valamint az oktatás paradigmáinak történeti alakulásáról. A kötetet a gyakorló pedagógusokon és a mesterség alapjaival ismerkedő pedagógusjelölteken kívül doktoranduszhallgatók is haszonnal forgathatják.

A könyv új fejezetekkel, tartalmakkal bővült elődjéhez képest. Ilyenek a tanulás környezete, az iskola szervezete, a digitális technika kérdésköre, és kiemelt fontossággal bírnak a kutatómódszertani ismeretek is. Egyes fejezetekben a szerzők differenciáltan tárgyalnak már korábban is érintett területeket, mint amilyen a sajátos nevelési igényű, a kiemelt tehetségű tanulók, az oktatás tartalma és az oktatás eszközei.

A szerzők arra törekedtek, hogy a következő logikai rendszert, az egyértelmű szóhasználat hagyományos elvárását egységbe ötvözzék az új kutatási eredményekből levonható következtetésekkel, illetve a gyakorlatban jól használható elvek, módszerek bemutatásával. Az egységes szóhasználat érdekében a *pedagógus* és a *tanár* szavakat egymás szinonimájaként használják a szerzők a tanulmányokban, nem értve bele az óvodapedagógus, de belefoglalva a tanító fogalmát. Az egységesség mellett persze megjelennek a szerzők különböző megközelítései, egyéni hangúlyai, álláspontjai is.

A könyv a Réthy Endréné és Baska Gabriella által írt, a didaktika fejlődéséről szóló fejezettel indít, amelyben helyet kap a tanítás-tanulás értelmezésének történeti alakulása, változása mellett a 20. század második felére jellemző didaktikai irányzatok bemutatása, de olvashatunk a didaktika

differenciálódására, integrálódására ható irányzatokról is. Ezt követi Nahalka Istvának az oktatás és a társadalom viszonyát tárgyaló fejezete, amelyben a szerző az esélyegyenlőtlenség, illetve az adaptív pedagógiai elmélet érvényesíthetősége, az oktatásban szerepet játszó tényezők – azaz a tanulás, ezen belül a tanulásképek (tanulásfelfogások, tanuláselméletek), a konstruktivista pedagógia és az önszabályozott tanulás, a tanulás tanulása – témáját fejti ki. Kálmán Orsolya és Kopp Erika a tanulási környezet tematikája körül csoportosítják gondolataikat. Céljuk, hogy a tanárjelöltek, gyakorló pedagógusok vagy akár a formális oktatáson kívüli szereplők (például múzeumpedagógusok, iskolai könyvtárosok), illetve a fejlesztők számára összegezzék azokat a legfontosabb szempontokat, amelyeket a tanulási környezet tervezésekor, szervezésekor és értékelésekor érdemes figyelembe venni.

A következő, Golnhofner Erzsébet által írt, a tanulóval foglalkozó önálló fejezet szeretné segíteni az olvasókat egy olyan saját pedagó-

gia kialakításában, amely hozzájárul a mindennapi gyakorlatot megalapozó kompetenciák fejlődéséhez, fejlesztéséhez is, és amelynek középpontjában a tanulóra figyelő, fókuszáló tanulástámogatás áll.

Ezt követi Petriné Feyér Juditnak a tehetséges gyermeket, tanulót bemutató fejezete, amelyben a szerző kitér a tehetség kialakulásának feltételeire, előfordulására, a tehetség összetevőire és a tehetségmodellekre is. Itt olvashatunk a tehetség irányairól, a tehetség típusokról, valamint a tehetségek segítéséről, fejlesztéséről és gondozásáról is. Perlusz Andreának a sajátos nevelési igényű tanulókkal foglalkozó fejezete az integráció és

az esélyegyenlőtlenség,
illetve az adaptív pedagógiai
elmélet érvényesíthetősége

az inklúzió kérdéskörét járja körül nevelés-tudományi aspektusból, igyekezve reflektálni a két fogalom közötti különbségekre, illetve azokra a jogi, finansziális, pedagógiai és gyógypedagógiai szempontokra, amelyek a napi gyakorlatban is megjelennek, bízva abban, hogy az integrált-inkluzív nevelés kihívása a megfelelő kompetenciákkal történő felvértezés után örömteli fejlődési lehetőséget jelent majd minden pedagógusjelölt számára. Ezt követően *K. Nagy Emese*nek a fókuszolt figyelmet érdemlő tanulói csoportok nevelésével és oktatásával összefüggő kérdéseket tárgyaló fejezetét olvashatjuk. Ennek a fejezetnek a célja annak bemutatása, hogy a fokozott figyelmet érdemlők csoportjaiba tartozóknak (nemzeti kisebbségek, etnikai kisebbségek/romák, bevándorlók) a méltányosságot megteremtő oktatása miért és hogyan járulhat hozzá a társadalmi egyenlőség létrejöttéhez. Jó példák bemutatásán keresztül, a hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségének elérését előtérbe állítva foglalkozik a fokozott figyelmet érdemlő csoportok iskolába lépés előtti és utáni nevelésével, oktatásával. A pedagógusok tekintetében a szerző rámutat arra, milyen plusz kompetenciákkal kell rendelkezniük ahhoz, hogy az e csoportba tartozó tanulók iskolai sikerességét megalapozzák.

A *Falus Iván* és *Orgoványi-Gajdos Judit* által írt, a pedagógust középpontba állító fejezetben az olvasó a következő kérdésekre kaphat választ: Vajon, létezik-e abszolút értelemben vett „jó pedagógus”? Mi áll a pedagógusi döntések mögött? Mire valók és mit takarnak a pedagóguskompetenciák? Hogyan jellemezhető a pedagógusok szakmai fejlődése? Milyen pedagógusi karrier-

utakat különböztethetünk meg? Melyek a pedagógusok leggyakrabban előforduló kihívásai, és milyen eszközök, módszerek segíthetik őket a megoldások megtalálásában? Ezt követően, *Kotschy Beáta* fejezetében az oktatásméleti szempontok tematizálódnak, és elsősorban a mindennapi pedagógiai döntéseket meghatározó kérdések kifejtésére kerül sor; a jövőkép és a célok bonyolult kapcsolatáról, az oktatásban szereplők és érdekeltek rendkívül gazdag, de sok esetben egymástól eltérő, sőt ellentétes célrendszerének figyelembevételi lehetőségeiről és szükséges harmonizálásáról, az egységesség és

differentiáltság igényének kettős szorításában meghatározni szükséges döntésekről, és az eredmények és célok összehasonlíthatóságának igényéről – szűkebben a „mérhető célok”

problematikájáról. *Knausz Imre* fejezetében azokra a kérdésekre kapunk választ, hogy mit tanítanak az iskolában, illetve mit szoktak tanítani, és mit kellene tanítani? Mint a szerző írja, ebben a fejezetben megpróbál egy fogalmi keretet felvázolni annak érdekében, hogy a tanárjelöltek önállóan tudjanak gondolkodni ezekről a kérdésekről, és képesek legyenek részt venni az ezekről szóló társadalmi diskurzusokban. *Nahalka István* ezután az oktatás tartalmi szabályozásával foglalkozik, többek között fókuszba állítva az oktatás tartalmi szabályozásának eszközeit, a tantervet és típusait, a hazai tantervi rendszert és annak változásait. *Falus Iván* és *Szűcs Ida* az oktatás folyamatának, fogalmi meghatározásának, az önszabályozó tanulásnak és az oktatás stratégiájának szán egy-egy fejezetet. Az elsőkben az oktatás hogyanjának kereteit kívánták meghatározni. Mint íróják, a tanulás és a tanítás egymással karöltve

Melyek a pedagógusok leggyakrabban előforduló kihívásai?

valósulnak meg, és az oktatási folyamat az a keret, amelyen belül a pedagógus különböző oktatási stratégiákat, azon belül módszereket, eljárásokat, szervezési módokat és eszközöket alkalmaz, és támogatja a tanulót a tanulásban, azaz az oktatás tartalmi elemeinek elsajátításában. A tanuló oldaláról vizsgálva ebben a folyamatban a művelődési javak elsajátításán kívül a hatékony tanulás támogatása is kiemelt fontosságú. A hatékonyságot az önszabályozott tanulás fokozatos megvalósulása garantálja. A másik fejezetben a pedagógus által az oktatási folyamatban alkalmazott stratégia fogalmának meghatározására és a stratégiák általuk meghatározott szempontok szerinti bemutatására vállalkoztak, hangsúlyozva, hogy az oktatási stratégia fogalmát, mint cselekvési tervet, az oktatási folyamat (cselekvési sorok) részeként értelmezik. Ezt a két fejezetet követi *M. Nádasi Mária* írása, aki a pedagógus tevékenysége felől közelíti meg az oktatás szervezési módjait, amelyeket a tanuló szempontjából az oktatás munkaformáinak nevez.

Mint írja, az általa bemutatott mindegyik szervezési módnak/munkaformának a gyakorlatban többféle változata van. Megjelenésükben, hatásukban a különbségek alapvetően abból adódnak, hogy a zárt, esetleg a nyílt oktatásban, vagy – ahogy az leggyakoribb – a nyílt oktatás elemeinek alkalmazásával jellemezhető tanulás-tanítás érdekében alkalmazzák-e ezeket. *Szűts Zoltán, Lengyelne Molnár Tünde és Racsko Réka* az oktatás eszközeinek és digitális technikáinak kérdéskörével foglalkoznak, kitérve a taneszközök és a digitális alkalmazások kiválasztására, a digitalizáció hatásának bemutatására és a digitalizációra épülő stratégiákra. *M. Nádasi Mária* egy

Honnan tudták képesítés
nélkül, hogy mit
és hogyan kell tenni?

újabb fejezetben az oktatás szervezeti keretével és formáival foglalkozik. Arra emlékeztet, hogy az elmúlt évtizedek pedagógiai gyakorlatában voltak már olyan helyzetek, amikor megszorodott a hazai oktatásügyben a képesítés nélküliek alkalmazása; az erre vállalkozók pedig bementek az osztályba, és elkezdtek tanítani. Honnan tudták képesítés nélkül, hogy mit és hogyan kell tenni? A tapasztalatok szerint azt a gyakorlatot próbálták másolni, amelyet iskolásként ők maguk átéltek. Ezek az átélt élmények azonban csak egy vékony szeletét képezték a megvalósítható lehetőségeknek, hiszen az osztály- és tanórarendszernek többféle szakmai megközelítése lehetséges. Ez a fejezet ennek a megvalósítható, komplex gyakorlatnak a kaleidoszkópszerű, csak vázlatos bemutatására vállalkozik.

A kezdő pedagógussal kapcsolatos sajátos problémakört, a kezdő tanárok legáltalánosabb és legfontosabb problémáit, valamint a tanulásszervezés és a fegyelmezés kérdését *Szívák Judit* és *Péter Petra* foglalja össze.

A fejezetben többek között szó van az önismeret, a tanárkép és tanári attitűd támaszt nyújtó szerepéről, az iskola megismeréséről, valamint a tervezés jelentőségéről a kezdő pedagógusok munkájában. Külön rész foglalkozik a tanulásszervezés és a fegyelmezés problémakörével – mint a kezdő tanári problémák egyik sarkalatos pontjával. Ezek után *Rapos Nóra* gondolatai a pedagógiai értékelésnek a humánökológiai szempontú megközelítése és az osztálytermi értékelés köré csoportosulnak, összességében arra mutatva rá, hogy az értékelés témája komplex, csak rendszerűségében megérthető, és érdemes a szélsőséges megközelítések helyett minden

nézőpont értékeit megőrizni. Szintén önálló fejezetben *Lénárd Sándor* és *Czető Krisztina* összegzik az iskola szervezetének kérdéskörét. Az iskolát mint szervezetet értelmezik, számba veszik a szereplőit, feltárják utóbbiak feladatköreit, határszerkezetüket, kapcsolódási lehetőségeiket, bemutatják a működés közben azonosítható jelenségeket, értelmezik a szervezetelméleti modelleket és a mindezekkel összefüggő dilemmákat.

Fodor Zoltán és *Kotschy Beáta* fejezete a tanár tervezőmunkájáról szól. E téma tárgyalása ugyan megelőzhetné a könyv több, eddig bemutatott fejezetét, a szerzők azonban jelzik, hogy tekintettel arra, hogy a pedagógus tanulmányának előfeltétele a korábbi fejezetek ismerete, a téma kifejtése a könyv végére került. A kötet *Csikós Csaba* írásával, egy kutatómódszertani fejezettel zárul, ahol a kutatás-alapú pedagógusképzéshez való kutatómódszertani alapismeretek bemutatása történik, iránymutatást adva a szakirodalom forrásaihoz, műfajaihoz, és azok feldolgozásához.

Fontos, hogy a kötet teljes szövegtörzsében behúzott, apróbetűs szövegrészek találhatók, amelyek az adott témára vonatkozó kiegészítő információkat tartalmazzák. A szerzők ezzel – további kutatási irányok,

források megjelölésével, eredmények ismertetésével – az adott téma iránt mélyebb érdeklődést mutató olvasókat kívánják támogatni. A szövegben gyakran találhatók linkek. Ezek egy része a kötet online változatának fejezeteihez utal, más részük további új, kiegészítő információkhoz, szakirodalmakhoz vezetnek. Ezen linkeket követve az olvasók részletesebb kifejtést olvashatnak az adott témával kapcsolatban. Egy-egy fejezet végén pedig feladatok találhatók, amelyek az elméleti témák gyakorlati szempontból történő megértését szolgálják. A kötet végén tárgymutató támogatja az egyes fejezetek könnyebb tartalmi áttekintését.

Ismételten megerősítjük, hogy a szerzők e kötetet nem tankönyvnek szánják, hangsúlyozva, hogy önmagában ebből a könyv-

egyetlen könyvből sem lehet megtanulni tanítani, de a kötet a felkészülés egyik fontos eszköze, segédlete lehet

ből, mint ahogyan egyetlen könyvből sem, nem lehet megtanulni tanítani, de a kötet a pedagóguspályára való felkészülés egyik fontos eszköze, segédlete lehet. Aki e munkát tanulmányozza, forgatja, olyan elméleti alapokat szerezhet meg belőle, amelyek segítik őt, hogy a gyakorlattal szembesülve képes legyen pedagógiai nézeteinek tudatos kialakítására, illetve a gyakorlati tevékenységéhez szükséges készségek és képességek fejlesztésére.

